

KLAS GRINELL

Några linjer i solandets idéhistoria

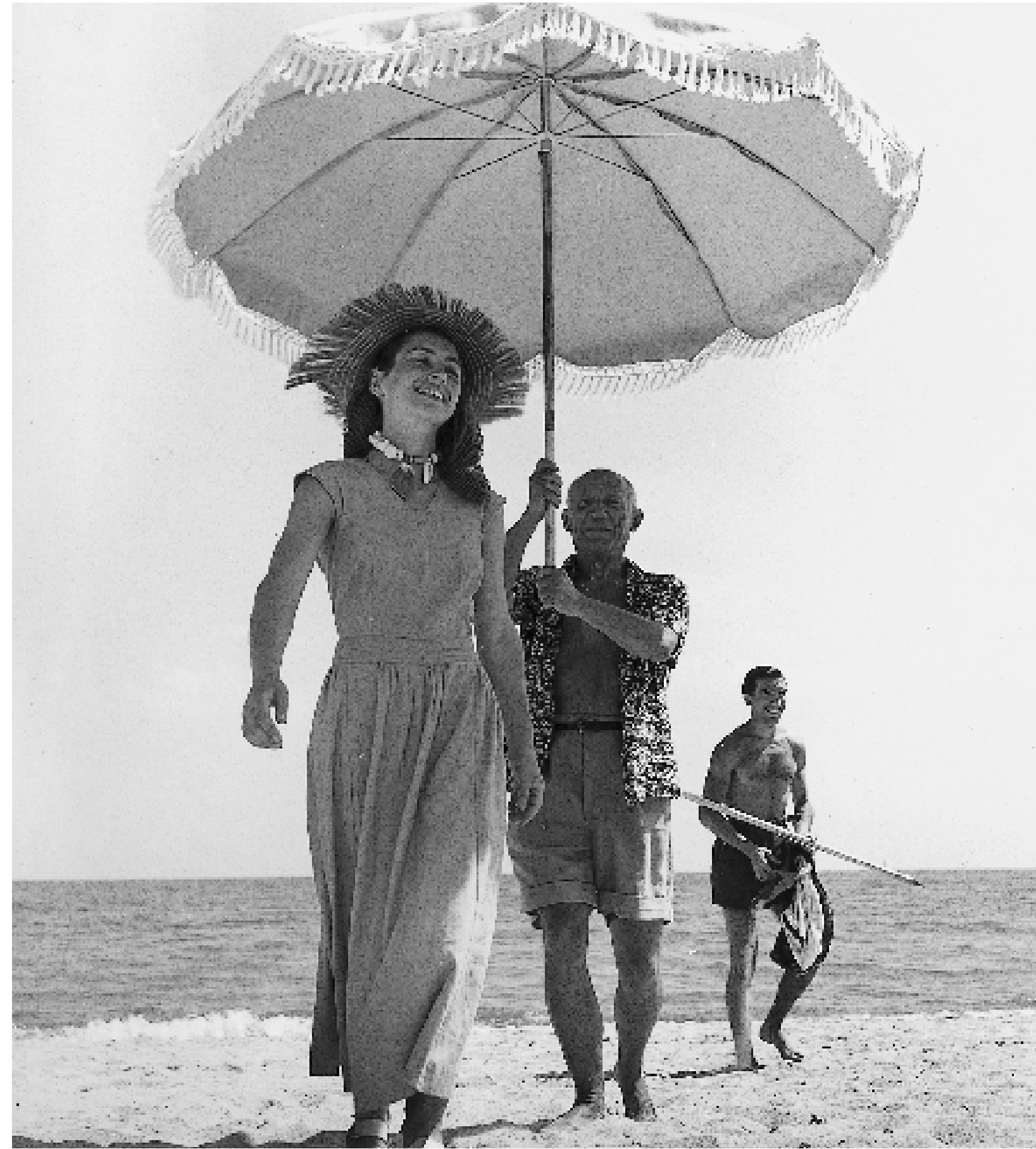
Snart är det sommarsemester.

Meterologen skall lova sol och vi

skall brännas friskt bruna. Regnar

det, kan det vara bra att ha ett

historiskt perspektiv på solandet.

Å, denna månad juni
med majstäng och viol
och konvalj och viol
och en skinande sol,
så syna man varder brun i!

Genom den europeiska, och även svenska, historien har solskygghet varit en viktig del i upprätthållandet av den sociala hierarkin. Att vara vit i skinnet var länge en markör som skilde högre från lägre. Den ovan citerade dikten är från Karl-Erik Forsslunds roman *Storgården*, utgiven 1900. *Storgården* var en bok som enligt Josef Rydén ”förkunnade ett evangelium där solljuset, naturen och det lantliga hemlivet dyrkades.” Boken kom ut i nio upplagor och blev för många unga människor något av en ledstjärna. Forsslunds idéer och det stora genomslag han fick i sekelskiftets Sverige visar bland annat på hur den tidigare etablerade solskyggheten började vändas till sin motsats. Även hos sekelskiftets största författare – Strindberg och Heidenstam – finner vi liknande föreställningar kopplade till det som Martin Kylhammar kallat ’det pastorala idealet’. Även här möter vi en diskussion om motsättningarna mellan natur och kultur där det lantliga soldränkta livet framställs som ideal.

Industrialismen flyttade arbetarna inomhus och upplöste vithetens exklusivitet. Men fler faktorer spelade in i vändningen mot den heliofil som kännetecknar tiden efter första världskriget. Redan vid mitten av artonhundratalet hade den schweiziske fysikern Arnold Rilki grundat en ”ljus och luft-terapi” i vilken den nakna kroppen skulle genomgå en reningsprocess i luft, vatten och solljus. 1902 skrev den franske författaren André Gide i romanen *L’Immoraliste* om den tuberkulöse Michel som upplevde magiska förbättringar av att sola naken i Italien.

Solens hälsobringande egenskaper hade under slutet av artonhundratalet diskuterats allt mer bland läkare. Den färöiske läkaren Niels Rydberg Finsen, som 1903 fick ta emot Nobelpriset för sin upptäckt av att ultraviolett ljus kunde bota hudtuberkulos, öppnade 1896 Finsens medisinske lysinstitut för att praktisera sina resultat. 1903 lät den schweiziske läkaren Auguste Rollier sina tuberkulösa patienter vara i solen för att tillfriskna, och hans solterapi behandlades med intresse i samtida svensk populärpress. Tidigare hade många fackmän ansett att solande var medicinskt farligt. Vissa mer rasistiskt anstrukna debattörer menade

att det väl inte kunde vara någon tillfällighet att de gamla utdöda civilisationerna legat i solrika trakter. Vi kan emellertid se att en positivare inställning till solen hade stor spridning i sekelskiftetsmiljön. Enligt idéhistorikern Bo Sundin

är [det] inte nödvändigt att uppehålla sig länge i sekelskiftets idémiljö för att känna det starka sambandet mellan begrepp som natur, sol, hälsa, skönhet, kropp och ungdom. [...] Tidskrifter som *Idun* och *Fylgia* propagerade för öppna fönster, härdande bad, reformdräkter, skidåkning etc. och *Ord och Bild* och andra tidningar och kalendrar öppnades för alster som tolkade en livsbejakande nakenhet.

De katastrofala åren under första världskriget förstärkte och spred den förändrade synen på solen ytterligare. Ett av de mest populära vykorterna som soldaterna i kriget skickade hem från fronten föreställde palmer på en strand inramad av en gigantisk sol. Efter första världskriget sågs solbadande som det enklaste botemedlet mot barns vitaminbrist och solande rekommenderades även för dem som återhämtade sig från den stora influensaepidemi som 1918–19 dödade 21 miljoner människor världen över.

Bildtext till höger Bildtext till höger
Bildtext till höger Bildtext till höger
Bildtext till höger Bildtext till höger
Bildtext till höger

FREIKÖRPERKULTUR

Intresset för solen uttrycktes under decennierna efter sekelskiftet på många håll i Västvärlden. Redan under årtiondena före sekelskiftet hade emellertid en ideologi kring nakenhet och sol börjat utformas, främst i Tyskland. 1893 publicerade Heinrich Pudor aforismsamlingen ”Nackende Menchen – Jauchzende Zukunft” (nakna människor – jublande framtid). Pudors skrift är enligt kulturforskaren Michael Grisko den moderna naturismens och *freikörperkulturens* (frikroppskulturens) första uttryck. Freikörperkulturen var en del av den tyska levnadsreformsrörelsen, som försökte ändra idealen i samtiden bland annat för att kvinnorna skulle slippa de tidigare moderna korsetterna. Hela levnadsreformsrörelsen sökte (åter)finna en mer naturnära och naturlig livsstil och vilade på en kritik av moderniseringens fragmentarisering av samhället. Det var en borgerlig ungdomsrörelse vars postulat var ”kultur istället för civilisation”. Rörelsen var kritisk mot urbanisering, teknologi och därpå följande rastlöshet som de ansåg leda till dekadens, förfall, nervositet, perversitet, kaos och splittring.

Fokuseringen på kroppen som alternativ till den alienerande civilisationen hade enligt kvinnohistorikern Marion de Ras sin orsak i den historiska och samhälleliga utvecklingen. Naturvetenskap, biologi och medicin arbetade med att undersöka kroppen som objekt. I linje med en darwinistiskt färgad teori trodde man sig kunna utläsa sanningen om individen och dess historia i kroppen. Ärftlighetsläran ledde till en teori med vidhängande praktik om kroppen. Inom socialhygien försökte makthavarna förebygga sjukdom. Arbetarna levde under mycket dåliga arbetsförhållanden i

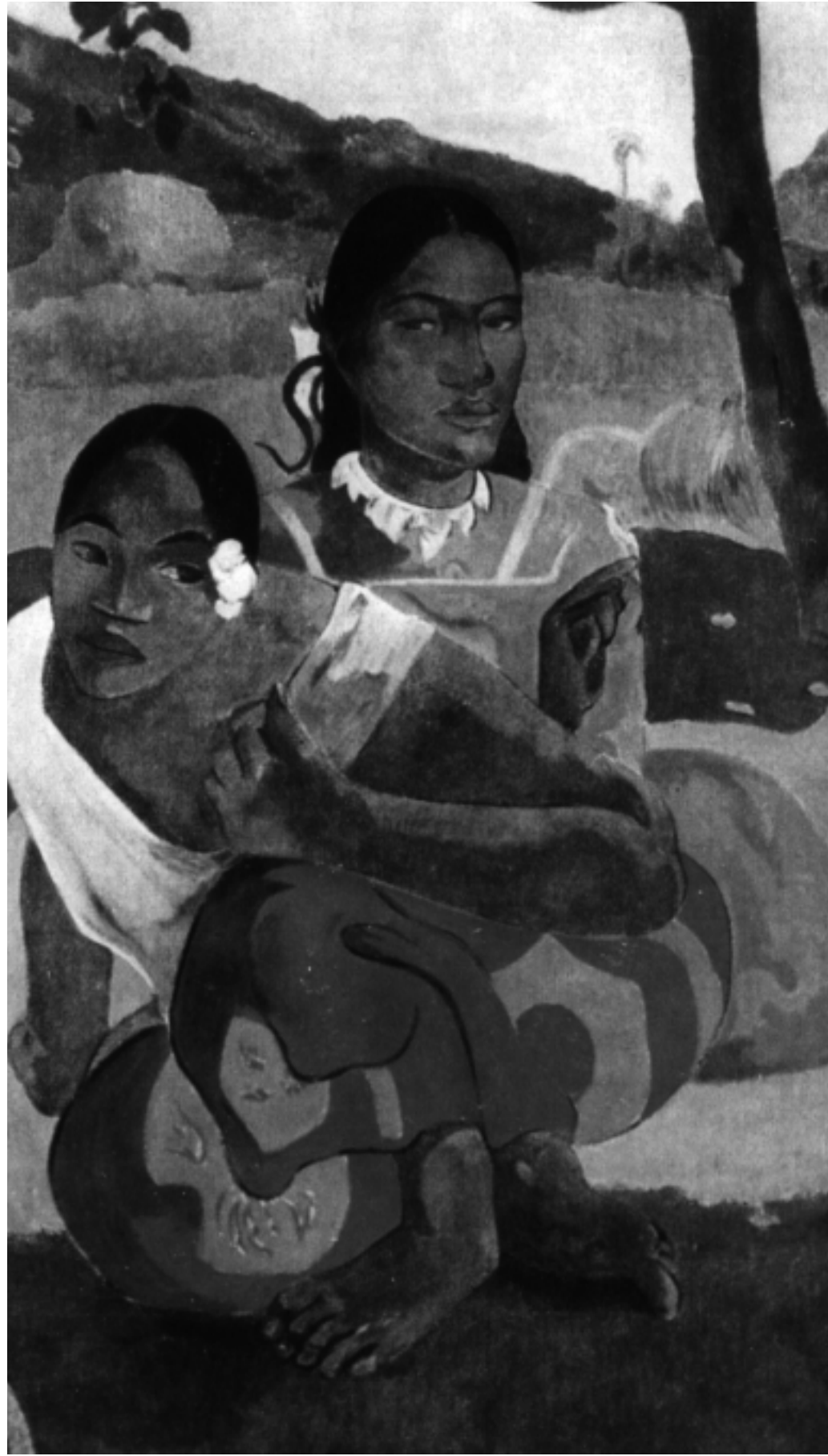

industrins fabriker. Allt detta stimulerade enligt de Ras en vändning mot luft, ljus och sol. Freikörperkulturen hade småborgerligt ursprung och en idealistisk grundhållning. Den levnadsreform som eftersträvades var till central del en självreform. De ideal man menade sig hämta ur den kultur som motstod civilisationens splittrande av människan i kropp, själ och ande skulle utgöra en tredje väg mellan otysk kapitalism och internationalistisk kommunism. Kroppsträning och kroppskontroll var viktiga element av denna kultur. Inom rörelsens ramar växte det även fram en form av frälsningslära med stark tysknationalistisk tendens.

Den engelske författaren Stephen Spender talar i sina memoarer om solen som en betydande social kraft i Tyskland. "Living was bathing, friendship, traveling, lying in the sun", skriver han om sitt besök i Hamburgs modernistkretsar 1929. I hela det europeiska kulturavantgardet närdes tankar om primitiva människors naturliga liv som kontrast till civilisationens artificiella, sjuka tillvaro. När Spender besökte Hamburg hade freikörperörelsen förgrenats. En gren kom att knyta allt starkare band till nationalsocialisterna och så småningom uppgå i Hitlerjugend. Kulturkritiken innehöll emellertid element som inte så självklart kunde förlikas med hyllandet av den starka och friska ariska människan. De kretsar Spender besökte hade även andra influenser.

SÖDERHAVROMANTIK

1898 hade USA annekterat Hawaii och öarna framställdes redan året efter i amerikanska medier som "the Paradise of the Pacific". Föreställningen om stranden som paradiset spreds globalt med kulten av

Hawaii. Öarna framställdes som ett under av överväldigande grönska, behaglig värme, exotiska frukter, storslagen vulkanisk natur samt sjungande och dansande infödingar som surfade och njöt det fria livet på stranden. Turismforskaren Jean-Didier Urbain talar om polynesifieringen av europeiska stränder som ett resultat av denna globala myt om söderhavsparadiset.

Till söderhavsmantiken hör även föreställningar med äldre ursprung. Ända sedan Christoffer Columbus dagböcker började spridas i Europa har skildringar av Söderhavet innehållit beskrivningar av den fria sexualmoral som erövrarna där mötte. Den kanske allra tydligaste drömbilden av Söderhavet publicerades anonymt i Bremen 1803 och kallades *Otaheiteische Gemälde* (Tahitisk beskrivning). Drömmen om en gyllene tidsålder förverkligas på denna ö. Att det är en drömbild snarare än en beskrivning blir tydligt i författarens försäkran om att "allt vad den mest känslomme och av ideal begeistrade diktare sjungit förenar sig på denna världens mest bedärmande ö." Kanske framförallt invånarna på just Tahiti har kommit att symbolisera de sexuellt fria och lyckligt nakna söderhavsmänniskorna genom beskrivningar av bland andra James Cook, Louis-Antoine de Bougainville, Denis Diderot, Pierre Loti och Paul Gauguin.

Söderhavsmänniskorna framställdes ofta som ädla vildar som lever på ett civilisationens barnstadium där allt är enkelt, okomplicerat och naturligt. Föreställningar om den ädla vilden skapades emellertid oftast genom en kritik av den egna civilisationen snarare än i ett öppet möte med andra folk. Figuren 'den ädla vilden' förutsätter en vilshenhet i civilisationen hos betraktaren samt en modern uppfattning om historiens framsteg och om barndomen. Upplivningsförfattaren

Sidan 16: Bildtext dte xt. Bildtext dte xt. Bildtext dte xt. Bildtext dte xt. Bildtext dte xt. v Bildtext dte xt. Bildtext dte xt. Bildtext dte xt.

Nedan: Bildtext dte xt. Bildtext dte xt. Bildtext dte xt. Bildtext dte xt. Bildtext dte xt. v Bildtext dte xt.

Denis Diderot var en av de första att kombinera dessa förutsättningar samtidigt som han var en genomslagskraftig skribent. I boken *Supplément de voyage de Bougainville* framställer Diderot tahitiererna som enkla, lata och naturliga, samtidigt som han menar att de har en rigid samhällsordning som är oemottaglig för förändring. Bakom – eller blandat med – föreställningen om den ädla vilden finns som oftast ett förakt för dessa ociviliserade. Den bulgarisk-franske litteraturvetaren Tzvetan Todorov ger i ett annat sammanhang följande förklaring till varför:

Hur kan [Christoffer] Columbus vara förknippad med dessa uppenbart motsatta myter, en enligt vilken den Andre är en 'ädel vilde' (när han ses på avstånd) och en enligt vilken han är en smutsig hund, en potentiell slav? Det beror på att de båda vilar på en gemen-

sam grund, som är oförmågan att se indianerna, och vägran att erkänna dem som subjekt med samma rättigheter som en själv, fast annorlunda. Columbus har upptäckt Amerika men inte amerikanerna.

FRANSKA RIVIERAN: DE FÖRSTA INTERNATIONELLA TURISTORTERNA

Sommaren 1922 kom novellförfattarinnan Katherine Mansfield till kolonin *The Insitute for the Harmonius Development of Man* i Fontainbleu med orden "That's enough. To be a child of the sun." Samma år hyrde kompositören Cole Porter ett hus vid Cape d'Antibes på Rivieran, där han bland annat fick besök av makarna Gerald och Sara Murphy som själva tillbringade sommaren längs Normandiets

